

Âli İktisat Meclisi ve 1931 Tarihli Raporu

Supreme Council of Economics and Its Report of 1931

Mevlüt YÜKSEL¹
Ali Servet ÖNCÜ²

¹Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzurum, Türkiye

²Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Erzurum, Türkiye

¹Department of History, Atatürk University, Faculty of Literature, Erzurum, Turkey

²Department of International Relations, Atatürk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Erzurum, Turkey

öz

Meclis-i Âli İktisat, 1920'li yılların sonlarından 1930'lu yılların ortalarını kapsayan süreçte Türkiye'nin iktisadi politikalarının belirlenmesinde etkili olmuş önemli bir danışma organıdır. 24 Temmuz 1927 tarihinde kurulan bu meclis, millî ekonomi politikaları konusunda Türkiye'nin Atatürk dönemindeki ilk danışma organı olarak faaliyet göstermiştir. Faaliyetlerinden en önemlisi ise; Türkiye'nin millî bir ekonomi politikası belirlemesi noktasında geniş çaplı tespit ve öneriler içeren raporlar hazırlanmış olmasıdır. Bu rapordan birisi de 1931 tarihli olanıdır. Raporda; dünya ekonomik krizi ve krizin Türkiye'ye etkilerini içeren tespit ve önerilere yer verilmiştir. Başlangıçta dünyada yaşanan ekonomik krizin sebepleri tartışılmış ve Türkiye ekonomisi bağlamında bu krizin Türkiye'ye etkileri değerlendirilmiştir. Raporda söz konusu değerlendirmeler kapsamında Türk ekonomisinin sorunları üzerinde durulmuş, dünya ekonomik krizinin etkisini azaltmak için bu kapsamda alınması gereken tedbirler ortaya konulmuştur. Türkiye'nin tam bağımsızlığının ekonomik bağımsızlıkla elde edileceği vurgusunun yapıldığı bu rapor, Atatürk dönemi Türkiye'sinin millî tarım ve sanayi alanlarındaki ekonomi politikalarının anlaşılıp değerlendirilmesi açısından son derece önemli hususlar içermektedir. Bu çalışmada; Meclis-i Âli İktisat tarafından hazırlanmış bahsi geçen 1931 tarihli rapor değerlendirilmiştir. Dünya ekonomik krizinin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini tespit etmek ve bunlara yönelik politikalar geliştirmek amacıyla hazırlanan bu rapor, Atatürk Dönemi millî ekonomi politikaları dâhilinde oldukça önemli bir mahiyete sahiptir. Söz konusu raporun etraflıca değerlendirilmesiyle vücuda getirilen bu çalışmanın; yakın dönem Türkiye tarihi araştırmaları açısından kendi alanında ait önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, Büyük Buhran, Âli İktisat Meclisi, Türkiye

ABSTRACT

Supreme Council of Economics is an important advisory establishment that served in the determination of Turkey's economic policies in the period from the late 1920s to the mid-1930s. Established on July 24, 1927, this assembly acted as Turkey's first advisory body on national economic policies during the Atatürk period. The most important of its activities is; it is the fact that Turkey has prepared reports containing wide-ranging determinations and recommendations at the point of determining a national economic policy. One of these reports is the one dated 1931. In the report, within the study, determinations and suggestions including the world economic crisis and the effects of the crisis on Turkey are included. At the beginning, the causes of the economic crisis in the world were discussed and the effects of this crisis on Turkey were evaluated in the context of the Turkish economy. In the report, within the scope of the aforementioned evaluations, the problems of the Turkish economy were emphasized, and the measures to be taken in this context in order to reduce the impact of the world economic crisis were put forward. This report, in which it is emphasized that Turkey's full independence will be achieved through economic independence, contains extremely important issues in terms of understanding and evaluating the economic policies of Turkey's national agriculture and industry in the Atatürk period. In this study, the aforementioned 1931 report prepared by the Supreme Council of Economics has been evaluated. This report, which was prepared in order to identify the negative effects of the world economic crisis on the Turkish economy and to develop policies toward them, has a very important nature within the national economic policies of the Atatürk Era. This study, which was brought into being by the detailed evaluation of the so-called report, will fill an important gap in its field in terms of recent Turkish history research.

Keywords: Economy, Great Depression, Supreme Council of Economics, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 13.02.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 12.04.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 26.05.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Mevlüt YÜKSEL

E-mail: mevlutyuksel@atauni.edu.tr

Atıf: Yüksel, M., & Öncü, A. S. (2023). Âli İktisat Meclisi ve 1931 Tarihli Raporu. *Turcology Research*, 77, 231-243.

Cite this article as: Yüksel, M., & Öncü, A. S. (2023). Supreme Council of Economics and Its Report of 1931. *Turcology Research*, 77, 231-243.

Giriş: Âli İktisat Meclisi (Kuruluşu-Yapısı-Faaliyetleri)

Türkiye’de cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni bir dönem başlarken, devlet teşkilatlanması büyük ölçüde yeniden şekillendirilmiş, birçok alanda yeni politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra üzerinde en fazla mesai harcanan, politika üretilen alanlardan birisi ekonomi olmuş, bu alanda birçok yeni uygulama devreye sokulmuştur. Atılan bu adımların en önde gelenlerinden biri Âli İktisat Meclisinin (Meclis-i Âli İktisat) kurulmasıdır. Meclis, gerçekleştirdiği toplantılar, aldığı tavsiye niteliğinde kararlar ve hazırladığı raporlarla Türkiye ekonomisinin sorunlarının gündeme getirilmesine ve bunların çözümüne yönelik politikalar üretilmesine yardımcı olmuştur.

Türkiye’de cumhuriyetin ilanından Büyük Buhrana kadar özel sektör devletçe geniş ölçüde desteklenmiş ve bu çerçevede bir iktisat politikası yürütülmüştür. Bu desteğin hukuki zemini 20 Nisan 1924 tarihli anayasa ve 17 Şubat 1926 tarihli Medeni Kanun ile oluşturulmuştur. 1924 anayasası ile özel mülkiyet ve miras hakları güvence altına alınırken, Medeni Kanun ile eski hukuk sisteminin taşınmaz mallarda özel mülkiyet anlayışıyla uyummayan hükümleri kaldırılmıştır. 1925 yılında tüccar ve sanayicilerin Ticaret ve Sanayi Odaları kurmalarının önü açılmış ve pek çok şehirde tarım ürünleri için ticaret borsaları oluşturulmuştur. 1924 yılında İş Bankası kurulmuş ve bu bankanın yöneticileri iktisadi politikaların özel girişimi de desteklemesi konusunda hükümet üzerinde önemli ölçüde etkili olmuşlardır. Bu banka ve Sanayi ve Maadin Bankası, Emlak ve Eytam Bankası ve Ziraat Bankası gibi bankalar, sanayici ve çiftçilere kredi desteği vererek devlet eliyle güçlü bir Türk iş adamı ve çiftçi sınıfının ortaya çıkmasını desteklemişlerdir. Teşvik-i Sanayi Kanunu özel sektörün gelişmesinin önünü açan önemli bir adım olurken, 1920’li yıllarda cumhuriyet hükümetlerinin ulaştırma politikaları da yerli sermaye birikimine destek veren bir başka unsur olmuştur. Yine piyasa temsilcilerini bünyesinde bulundurma sebebiyle kısmen de olsa özel sektörün de temsil edildiği Âli İktisat Meclisinin ve Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin kurulması da özel sektörü ve liberal yaklaşımları destekleyen politikalar arasında gösterilebilir. Fakat devlet ve özel sektörün birlikte ekonomik hayatın içinde yer aldıkları bu model 1929’da ortaya çıkan Büyük Buhran ve Osmanlı Devleti’nden kalan dış borçların ödeme vadelerinin gelmesi ile geri plana itilmiş bu tarihlerden sonra devletçi politikaların çok fazla daha öne çıktığı bir ekonomik model uygulanmaya başlamıştır (Akin & Bayraktar, 2011: 115; Tezel, 2002: 228-235).

Çalışmada ilk olarak Âli İktisat Meclisinin kuruluşu ve yapısı ele alınacak sonrasında ise meclisin 1929 dünya ekonomik buhranı ve bu buhranın Türkiye’ye etkileri konulu 1931 tarihli raporu incelenmeye çalışılacaktır. Makalenin sorunsalı Âli İktisat Meclisi’nin kuruluşu ve yapısının incelenmesi ve 1931 tarihli raporunun analiz edilmesidir.

Âli İktisat Meclisi 1920’li yılların sonlarından 1930’lu yılların ortalarına kadar uzanan süreçte faaliyet göstermiş tavsiye niteliğinde ekonomik kararlar almış bir kurum olarak tanımlanabilir. Meclis, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele sonrasında ekonomik düzenin yeniden kurulmaya çalışıldığı süreçte devletin ekonomik sıkıntılar karşısında iktisadi sorumluluğunun göstergesi olarak kurulmuştur. Âli İktisat Meclisine benzer yapılanmalar, Fransa, Almanya, İtalya, Polonya, İngiltere, İspanya ve Yunanistan gibi ülkelerde de vardı ve bunlar dayanışmacı korporatif devlet anlayışının pratikteki uygulamaları olarak görev yapıyordu. Bu yapılar çeşitli baskı gruplarını barındırıyor ve çıkarları farklılık gösteren bu grupların uzlaşmasına zemin oluşturuyordu. Bu kuruluşlar aynı zamanda siyasal temsil imkânı bulamayan kesimlere düşüncelerini ifade etme ortamı sağlıyor ve sürdürülen ekonomi politikalarını siyasal partilerin müdahalelerine kapalı hale getiriyordu (İnan, 2002: 129, 131-132).

Cumhuriyet döneminin ekonomi alanındaki ilk danışma mercii olan Âli İktisat Meclisi, 25 Haziran 1927 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilen ve 24 Temmuz 1927 tarihinde yürürlüğe giren 1170 sayılı kanunla kurulmuştur. Kuruluş kanununun birinci maddesinde yer alan hükümde de belirtildiği üzere Meclis; Başvekâlet’e bağlı, toplam yirmi dört üye ile üyelik sıfatını haiz bir umumi kâtip (genel sekreter) ve üç kâtip yardımcısından oluşan bir kurul olarak yapılandırılmıştır. Kanunun ikinci maddesine göre birinci fahri başkanı Başvekil, ikinci fahri başkan ise Ticaret Vekilidir. Söz konusu kanunun üçüncü maddesinde ise İcra Vekilleri Heyetince veya vekiller tarafından memur edilecek uzmanların, Âli İktisat Meclisinin toplantı ve müzakerelerine katılabilecekleri fakat oy kullanamayacakları ifade edilmiştir. Kanunun beşinci maddesinde ise meclis üyelerinin biri ordudan, on biri uzman kişilerden olmak üzere on ikisinin İcra Vekilleri Heyeti’nce, diğer on ikisinin ise Âli İktisat Meclisi hakkındaki kanunun uygulanmasına dair İcra Vekilleri Heyetinin hazırlayacağı talimatname doğrultusunda ekonomi ile bağlantılı kurum ve kuruluşlardan dört senelik bir süre için seçilecekleri kaydedilmiştir (BCA, 30-1-0-0-39-232-1: 1; Resmî Gazete, 24 Temmuz 1927: 640; İnan, 2002: 129).

21 Ocak 1928 tarihinde “*Âli İktisat Meclisi Hakkındaki Kanunun Sureti-Tatbikasına Ait Talimatname*” başlığıyla yayımlanan, yedi bölüm ve yirmi üçü asıl, ikisi geçici olmak üzere toplam yirmi beş maddeden oluşan talimatnameyle de Âli İktisat Meclisi’nin yapısı, çalışma esas ve usulleri hükme bağlanmıştır. Âli İktisat Meclisi kanunun uygulanmasına dair talimatnamenin ikinci maddesinde İcra Vekilleri Heyeti tarafından seçilecek on iki üyenin hangi özelliklere haiz olmaları gerektiği ile ilgili olarak şu hükme yer verilmiştir:

“Hükümetçe intihab edilecek aza; gerek ikmal etmiş oldukları tahsilin mahiyeti, gerek muvazzaf veya meşgul buldukları meslek, gerekse vücuda getirdikleri te’lifât ve neşriyat dolayısıyla iktisat ve işçilik mesâilinde sâhib-i ihtisas olmak üzere şahsiyetleri temayüz etmiş zevât meyanından seçilir. Kâtib-i umûmi ve muâvinlerinin de bu evsâfi haiz olmaları lazımdır.”

Bununla birlikte diğer on iki üyenin kimler olacağı ve nasıl seçileceği ise talimatnamenin üçüncü maddesinde izah edilmiştir. Buna göre bu üyeler, ticaret ve ziraat odalarından ithalatçı, ihracatçı, vapurcu ve fabrikatörlerden dört, bankacıardan bir, şimendifercilerden bir, çiftçilerden iki, kooperatifçilerden bir, ticaret ve zahire borsasından bir, kambiyo borsasından bir ve madencilerden de yine bir temsilcinin bir araya gelmesiyle tamamlanacaktı.

Bu çerçevede Ticaret odalarınca seçilecek dört üye her sene Ankara’da toplanan ticaret odaları kongresince belirlenecek, bankacıların temsilcisi Türk tabiiyetindeki bankaların merkez heyetleri adına birer kişinin katılacağı bir toplantı ile seçilecektir. Şimendifercilerin temsilcisinin ise Devlet Demir Yollarıyla Türk Demir Yolları şirketlerinin belirleyecekleri delegelerin gerçekleştirecekleri toplantı ile

belirleneceği ifade edilmiştir. Kooperatifçiler, meslekî şirket, cemiyet, birlik ve benzerlerinin katılımıyla kendi aralarında yapacakları toplantılarda delegelerini seçeceklerdir. Yine zahire borsaları adına seçilecek temsilci vilayet merkezlerindeki borsaların idare heyetlerini temsil eden birer kişinin katılacakları toplantı ile tespit edilecektir. Kambiyo borsası temsilcisi, borsa idare heyetince seçilecek, ziraat temsilcileri, bütün Türkiye ziraatçıları temsil edecek heyetin kurulmasına kadar, şimdilik Ankara Ziraat Odası tarafından belirlenecektir (BCA, 30-1-0-0-39-232-1: 11,12; Resmî Gazete, 21 Kânun-ı Sâni 1928: 793).

Görüldüğü üzere Âli İktisat Meclisi birçok mesleki sınıfın temsil hakkı elde ettiği bir kurum görünümündedir. Fakat meclis bu şekilde bir üye yapısını hiçbir zaman tam olarak sağlayamamıştır (Makal, 1999: 145). Yine söz konusu talimatnamenin birinci, kuruluş kanununun ise dokuzuncu maddesinde belirtildiği üzere meclis, ocak ile temmuz aylarının birinde olmak üzere senede iki defa Ankara'da toplanacaktır (BCA, 30-1-0-0-39-232-1; Resmî Gazete, 21 Kânun-ı Sâni 1928: 793)

Meclisin görevleri kuruluş kanununun dördüncü maddesinde şu şekilde belirlenmiştir:

- a-Ülkenin iktisadi durumu ile alakadar olmak üzere hükümetçe düzenlenecek kanun ve tüzük tasarıları ve hükümetten tevdi olunacak iktisadi meseleler hakkında görüş bildirmek
- b- İktisatla alakalı kanun ve tüzüklerin ülkenin ihtiyaçlarına uygun olup olmadıklarını tespit ve bunlar arasındaki ahenk ve bağlantıyı incelemek ve gerekli görülecek değişiklikleri gerekçeleriyle hükümete teklif etmek
- c-Ülkenin iktisadi ihtiyaçlarının gerektirdiği usul ve sistemler hakkında araştırmalar yapmak
- d-Genel iktisat olaylarını takip ve bunların ülke iktisadına etkilerini araştırmak ve bu husustaki çalışmalarını hükümete iletmek (Resmî Gazete, 24 Temmuz 1927: 640).

Âli İktisat Meclisi, dünyadaki gelişmeleri dikkate alarak ülke ekonomisi için fayda sağlayacak ekonomik politikaların uygulanması konusunda hükümetin isteği doğrultusunda hükümete tavsiyelerde bulunmak amacıyla kurulmuş bir danışma kurulu niteliğindeydi. Meclisin danışma kurulu özelliği kanununun altıncı maddesindeki “*Âli İktisat Meclisi kararları istişarî mahiyette olup mukarrerat tayini esami suretiyle ve ekseriyetle ittihaz olunur.*” şeklindeki hükmünde de açıkça belirtilmiştir. (Resmî Gazete, 24 Temmuz 1927: 640). Diğer taraftan meclisin hükümete yardımcı olmak için hangi usuller çerçevesinde faaliyet göstereceği hususu kuruluş kanununun sekizinci maddesinde açıklığa kavuşturulmuştur. Burada meclis, Başvekâlet tarafından tanzim edilen takvim ve belirlenen program dâhilinde müzakere çalışmalarını sürdürmekle yetkilendirilmiş, hükümet programında olmayan meselelerin gündeme alınmaması kararlaştırılmıştır. Herhangi bir meclis mensubu tarafından müzakereyi teklif olunacak konu veya konuların ise önce gerekçeleriyle birlikte genel sekreterliğe sonra da Başvekâlete sunulmuş olması şartı getirilmiştir.¹ Meclis, hükümet tarafından tevdi edilmiş olan meseleler ve hususlar hakkındaki mütalaasını konunun kendisine intikalinden sonraki içtima devresinin sonuna kadar bildirmekle mükellef bir surette çalışmış, meclis üyelerine gerekli ihtiyaçlarını karşılamaları için içtima günleri huzur hakkı bedeli verilmiştir. Hem bu bedel için ve hem de meclis memurları ve çalışanları için gerekli kadro ve tahsisat Başvekâlet bütçesinden karşılanmıştır.²

Mecliste temsil edilen gruplar arasında işçi sınıfından kimsenin olmaması, seçilen üyelerin hükümet politikalarına yakın kimseler olması, meclisin altı ayda bir on beş gün gibi kısa bir süre için toplanması, meclisin etkinliğini zayıflatan hususlardandır. Yine memur kadrosunun yetersiz olması, hükümetin ekonomiyle alakalı kanunları Âli Meclise danışmadan çıkarması ve ancak kanunlar çıktıktan sonra incelemesi için meclise göndermesi üyelerin gündemdeki konuların toplantıdan çok kısa bir süre önce kendilerine bildirilmesi sebebiyle gündeme alınacak konular üzerinde önceden çalışarak hazırlanmaya zaman ve imkân bulamamaları meclisin etkinliğini zayıflatan diğer unsurlar olmuştur. Âli İktisat Meclisi³, Avrupa'daki örneklerinden farklı olarak toplumsal sınıf ve mesleki grupların çıkarlarını uzlaştırmadan çok özel sektörün bazı isteklerinin hükümete ulaştırılmasında aracılık rolü üstlenmiş, daha çok araştırmaya yönelik çalışmalar yapması sebebiyle durgun ve işlevsiz bir kurum olarak kalmıştır. Meclis, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın hazırlanması ve uygulamaya girmesinden sonra işlevini kaybetmiş, Büyük Buhan ve Osmanlı Devleti'nden intikal eden dış borçların vadelerinin gelmesi gibi sebeplerle devletçi politikaların uygulamaya konulacağı netleşmesinden sonra 1935 yılı bütçe kanununun yirmi beşinci maddesi ile lağvedilmiştir. (Akin & Bayraktar, 2011: 120; BCA, 30-10-0-0-27-153-1: 2-3, Boratav, 1974: 125; Gürbüz, 2009: 56; Resmî Gazete, 24 Temmuz 1927, Sayı: 640; Yaktı & Soylu, 2011: 681).

Yukarıda da ifade edildiği üzere Âli İktisat Meclisi hükümetin ekonomik politikaları çerçevesinde kurulmuştu. Meclisin açılması çalışmalarının yapıldığı günlerde, Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçe Komisyonu konu ile ilgili hazırladığı mazbatada ekonominin etkili biçimde düzenlenmesi ve iyileştirilmesi için ekonomik politikaların incelenme ve izlenmesi ile açık ve belirli bir program tespit edilmesi ve bu çerçevede yoğun ve muntazam bir surette çalışılması gereğinin altını çizmiştir. Mazbatada kurumların kendi faaliyet sahalarına ilişkin iktisat işlerini mümkün mertebe öngörme ve idare etmekte olmakla beraber, gerek bu kurumlar arasında uyum ve bağlantıyı gerçekleştirme, gerekse de coğrafi ve çeşitli toplumsal çıkarları ve şartları denkleştirmek ve yeni ihtiyaç ve durumları etüt ve tetkik ederek gidilecek uygun yolu seçmek üzere mali bir heyetin teşkilinin isabetli olacağı ifade edilmiştir. Encümen, zaman ve tecrübeden faydalanılarak bu teşkilâta gittikçe daha olgunlaşmış bir şekil verilmesi ve uzman ve muktedir kişilerin göreve çağrılarak bu heyetin

1 “Âli İktisat Meclisinin içtimaları Başvekâletçe tanzim kılınan ruzname ve programlara tevfikân cereyan edip programdan hariç mevad müzakere edilemez. Meclis azası tarafından müzakereyi teklif olunacak meseilin evveliminde esbabı mucibesiyile beraber kâtib-i umumiliğe tevdi edilmiş ve kâtib-i umumilik vasıtasıyla da Başvekâletin tasvibine iktiran eylemiş bulunması meşruttur.” Bk. Resmî Gazete, 24 Temmuz 1927: 640.

2 Bu hususlar; Âli İktisat Meclisi'nin kuruluş kanununun 10. ve 11. maddelerinde de yer almaktadır. Bk. Resmî Gazete, 24 Temmuz 1927: 640.

3 Âli İktisat Meclisi'nin Kuruluş kanununun dokuzuncu maddesi şu şekildedir: “*Âli İktisat Meclisi her altı ayda bir defa on beş gün müstemirren içtima ve kâtib-i umumilik vasıtasıyla hükümetten tevdi olunan hususat ile dördüncü maddede muharrer vezaif ve işgalata müteallik olarak aza tarafından ihzar olunup Başvekâletçe tasvip ve havale edilmiş bulunan meseilli müzakere eder. Meclis müzakere ve mukarreratına ait zabıt suretleri içtima takip eden on beş gün zarfında kâtib-i umumilik tarafından Başvekâlete tevdi olunur. Meclisin içtima müddeti lüzumu hâlinde İcra Vekilleri Heyeti kararıyla on beş gün daha temdit olunabilir.*” Bk. Resmî Gazete, 24 Temmuz 1927: 640. Âli İktisat Meclisi Hakkındaki Kanununun Suret-i Tatbikasına Ait Talimatname'nin 1. maddesi ise şu şekildedir: “*Âli İktisat Meclisi her sene kânunusani ile temmuz aylarının birinde olmak üzere senede iki defa Ankara'da içtima eder.*” Bk. Resmî Gazete, 21 Kânun-ı Sâni 1928: 793.

ekonomik alanda ihtiyaç duyulan azami faaliyet ve başarıyı ortaya koyabilmesi için etkili tedbirler alınması halinde meclisin faydalı bir organ olacağına olan inancını ortaya koymuştur (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (D):2, (C):33, (İ):82: 778).

Âli İktisat Meclisinin kuruluş ihtiyacı ve gerekçesi Âli İktisat Meclisinin kurulması hakkında Ticaret Vekâletince düzenlenen ve İcra Vekilleri Heyetinin 16 Mart 1927 tarihli toplantısında tartışılarak meclise havalesi uygun bulunan kanun tasarısında da ayrıntı olarak izah edilmiştir. Gerekçede Birinci Dünya Savaşı'na katılmış bütün ülkelerin savaştan sonra azalmış olan üretimlerini artırmak, karşı karşıya kaldıkları ekonomik darboğazlardan kurtulmak için sadece iktisadi meselelerle ilgilenen İktisat Şuraları kurdukları vurgulanmış, İtalya, Rusya, Almanya ve Bulgaristan hükümetlerinin Âli İktisat Meclislerini bu nedenler çerçevesinde oluşturdukları belirtilmiştir. Gerekçede aynı sıkıntılarla karşı karşıya bulunan Türkiye'de de iktisadi kalkınmayı hızla gerçekleştirmek, bu konuda ortaya çıkan zorlukları aşmak ve ülkenin iktisadi durumunu genel bir surette incelemek üzere uzmanlardan oluşan bir heyetin kurulması gerekliliği ifade edilmiştir (TBM-MZC (D):2, (C):33, (İ):82, s.777, Tekeli & İlkin, 2008: 60).

Âli İktisat Meclisi'nin kurulması hakkında dönemin Başvekili İsmet Paşa da benzer görüşler ifade etmiş, 5 Kasım 1927 tarihinde TBMM'de okuduğu hükümet programında konu ile ilgili olarak şu sözleri sarf etmiştir:

"...İktisadi faaliyetlerimizi evvelimde ve bilhassa memleketin iktisadi açığını kapatmak hedefine temerküz ettirmeğe çalışacağız. Derhal teşkil edeceğimiz Âli İktisat Meclisi'nin gerek bu hususta ve gerek hayat pahalılığında hükümete fenni birçok delaletler yapabileceğini kuvvetle ümit ediyorum..." (Koraltürk, 1996: 50; TBMMZC, (D):3, (C):1, (İ):4: 23)).

Âli İktisat Meclisi'nin kurulduğu dönemde İktisat Vekili görevinde bulunan Mustafa Şeref Bey ise 3 Aralık 1930 tarihinde Âli İktisat Meclisinin açılışında yaptığı konuşmada meclis ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

"Size arz edebilirim ki dün iktisadî işlerde- gölge etme başka ihsan istemem- diyen bir vatandaş, bugün gerek tek tek meseleler hakkında ve gerek sistem vücuda getirebilecek umumi esaslar hakkında devletten daima müdahale ve himaye talep etmektedir. Gün geçmiyor ki; İktisat Vekili sıfatı ile bir vatandaşın iktisadi bir mesele üzerinde müdahale ve himaye talebi ile karşılaşmayayım. Gene gün geçmiyor ki, devlet reisi veya hükümet reisi tarafından bendenize havale edilen iktisadi işlere ait vatandaş istidalarıyla karşılaşmayayım. Bütün bunlar devlet camiasına dâhil fertlerin ve grupların devlet vazifeleri hakkında düşüncelerinde, bir değişiklik olduğunu gösterir. Bu değişiklik devletin uzuvları üzerinde etkisini gösterecektir. İşte bu tesir ve icaptan Âli İktisat Meclisi oluştu." (Bilsay, 1988: 126). Mustafa Şeref Bey aynı konuşmasında; "Dün devlet teşkilatı içinde sizin heyetiniz gibi bir taazzuv yoktu. Bugün ise siz, millet dediğimiz büyük toplulukta bulunan, iktisadi grupların menfaatleri elde etmek için hangi yollardan yürümek lazım geldiği- hatta bir dereceye kadar initiative salahiyetine müstenit olarak- beyan etmek üzere devletin en yüksek uzvu olan hükümetin yanı başında, kanuni bir mevcudiyetle varsınız... Mesainiz temsil ettiğiniz grupların menfaatlerini birbirleriyle mezc ve telif etmek, millî iktisadın esasını teşkil eden ahengi korumak ve kuvvetlendirmek olacaktır..." diyerek Âli İktisat Meclisinin kurulmasına verdiği önemi göstermiştir (İnan, 2002: 137-138; Koraltürk, 1996: 50).

Âli İktisat Meclisi, kuruluşu ve üstlendiği misyon başta iş çevreleri olmak üzere farklı kesimler tarafından da yakından izlenmiştir. Meclis resmen kurulmadan önce, kanun önergesinin Ticaret Vekâleti tarafından TBMM'ye sunulduğu günlerde İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuasında bir yazı kaleme alan Galip Bahtiyar Bey, Âli İktisat Meclisinin kuruluşunu ekonomik sorunlar karşısında alınacak önlemlerden biri olarak gördüğünü dile getirmiş ve konu ile alakalı olarak şu sözleri sarf etmiştir: *"... Şu suretle Türkiye Cumhuriyeti, kendine çizmiş olduğu iktisadi programın esaslı noktalarından birini daha tatbik etmiş demektir..."*

Âli İktisat Meclisi'nin ilk genel sekreteri 1928-1933 yılları arasında Nurullah Esat (Sümer) Bey⁴ olmuştur. Onun ardından bu makamda ikinci ve son genel sekreter olarak 1933-1935 yılları arasında Enis Behiç (Koryürek) Bey⁵ bulunmuştur (Aysan, 1980: 98).

Faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde, Âli İktisat Meclisinin ilk dönemlerde, hayat pahalılığı, Türk parasının istikrarı ve gümrük tarifeleri konularıyla ilgilendiği görülmektedir. Sonraki yıllarda ise meclis gündemini ağırlıklı olarak dış ticaret dengesi ve bütçe açığı konuları meşgul etmiştir. Türkiye'nin ilk dış ödemeler dengesi tablosunun hazırlanması da yine Âli İktisat Meclisinin gündemine alıp yürüttüğü faaliyetlerden birisi olmuştur (İnan, 2002: 132; Tekeli & İlkin, 2008: 62).

Kurulduğu dönemin iktisadi koşulları ile doğrudan alakalı bir sistem dâhilinde çalışan Âli İktisat Meclisi, bahsi geçen faaliyetlerinin yanında yürüttüğü çalışmalara dair raporlar da hazırlamıştır. Belirlenecek politikalar açısından oldukça önem arz eden bu raporların ilki 1929 tarihli olup, dönemin İktisat Vekili Şakir Bey tarafından hazırlanmıştır. *"İktisadi Vaziyetimize Dair"* başlığını taşıyan ve Âli İktisat Meclisi'nin önemli katkılarda bulunduğu bu raporda; ticaret açığının kapatılabilmesi için önerilerde bulunulmuştur (Koraltürk, 1996: 52; Tezel, 2000: 293).

4 Nurullah Esat Sümer, erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin iktisadi hayatında etkili olmuş ve bilhassa da tekstil, kâğıt ve demir-çelik sanayilerinin kurulmasında büyük hizmetlerde bulunmuş bir devlet adamıdır. 34 yaşında Sümerbank'ın ilk genel müdürlüğü görevine getirilmiş, burada verdiği üstün hizmetlerinin karşılığında da Mustafa Kemal Atatürk tarafından kendisine "Sümer" soyadı verilmiştir. Sümer, Tek Parti döneminde Maliye Bakanlığı, Devlet Bakanlığı ve Dışişleri Bakan Vekilliği görevlerini yürütmüştür. II. Dünya Savaşı'nda ve Soğuk Savaş'ın başlangıç yıllarında çok çetin görevleri başarılı bir şekilde yerine getiren Nurullah Esat Sümer hakkında detaylı bilgi için bk. Akpınar, 2019.

5 Enis Behiç Koryürek 27 Mart 1893'te İstanbul'da doğmuştur. İlk ve orta tahsilinden sonra 1913 yılında Mülkiye Mektebi'ni bitirmiş, 1914 yılında Hariciye Nezâreti Umûr-ı Ticâriyye Şubesi Kâtipliğine tayin edilmiştir. I. Dünya Savaşı yıllarında Bükreş ve Budapeşte konsolosluklarında çalışan Koryürek, Millî Mücadele'nin ardından 1922 yılında Edirne Vilâyeti Umûr-ı Hukukiye Müdürlüğüne getirilmiştir. 1925'te Ankara'da Ticaret Vekâleti Baştercümanlığı, 15 Şubat 1926'da Ticaret Mukaveleleri Dairesi Başkan Yardımcılığı, 1930-1936 yılları arasında Başbakanlık Yüksek İktisat Meclisi Umumi Kâtipliği ve 1936 yılında ise İktisat Vekâleti İş Dairesi Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 1942 yılında Çalışma Bakanlığı Müsteşarlığına tayin edilmiş, dönemin iktidarı ile olan siyasî görüş ayrılığı yüzünden 1945'te emekli edilmiştir. 1946 seçimlerinde Demokrat Parti'den Zonguldak milletvekili adayı olmuş fakat kazanamamıştır. 17 Ekim 1949'da Ankara'da vefat etmiştir. Şairlik yönü de bulunan Koryürek hakkında bk. Karaca, 2002.

Bundan başka Âli İktisat Meclisince hazırlanan diğer raporlar ve içerikleri şu şekildedir:

- 1 Mart 1928-19 Mart 1928 Birinci İçtima Devresi: Hayat Pahallığı-Paramızın Esbâb-ı Temevvücü ve İzalesi Çareleri-Yeni Gümrük Tarifelerinde Kabul Takip Edilecek Esaslar (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1928: A-1).
- 1928 İkinci İçtima Devresi: Hayat Pahallığı-Gümrük Siyasetimizin Esasları (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1929: A-2).
- 1-15 Haziran 1929: Türkiye'nin Tediye Muvâzenesi (1926)- "Tediye Muvazenesi" Methal-Tediye Muvazenesi Tablosu-Tablodaki Rakamlar Hakkında İzahat- Mülâhazalar ve Temenniler (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1929: A-3).
- 1-15 Haziran 1930: Türkiye'nin Tediye Muvâzenesi (1927) (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1930: A-4).
- 1-15 Haziran 1930: Ziraî Kredi (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1931: A-5).
- 1-15 Kânun-ı Evvel 1930: Türkiye İhracat Ticaretinin İnkişafı Tedbirleri-Türk Harici Ticaret Müessesesi (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1931: A-6).
- 15-29 Kanun-ı Evvel 1931: Türkiye'nin Tediye Muvazenesi (1929) (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1932: A-8).
- 15-29 Kânun-ı Evvel 1931: Türkiye'nin Liman Hizmetleri ve Limanlarımızın İnkişafını Temin Edecek Tedbirlere Dair Teklifler- İzmir Limanı- Mersin Limanı- Samsun Limanı- Trabzon Limanı- Ereğli Limanı (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1932: A-9).
- 10-24 Temmuz 1932: Türkiye'nin Tediye Muvazenesi (1930)- Millî Gelir (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1932: A-10).
- 10-24 Temmuz 1932: Millî Gelir-Muhtelif Memleketlerde Millî Geliri Tespit İçin Takip Edilmiş Olan Usuller (Almanya – Avusturya – İngiltere – Fransa – İtalya- Çarlık Rusya'sı- Sovyet İttihadı- Amerika Müttehidesi) (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1932: A-11).
- 5-19 İkinci Kânun 1933: Türkiye'de Sanayi Nasıl Teessüs ve İnkişaf Edebilir? (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1933: A-12).
- 5-19 İkinci Kânun 1933: Türkiye'nin Tediye Muvazenesi (1931)- Millî Gelir Hakkında İkinci Rapor (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1933: A-13).
- 5-19 İkinci Kânun 1933: Madenlerimizden En İyi Surette İstifade Şekli Nedir? (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1933: A-14).
- Temmuz 1933: Türkiye'nin 1932 Tediye Muvazenesi (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1934: A-15).
- Temmuz 1933 ve Şubat 1934: Ormanlarımızdan En İyi Surette İstifade Şekli Ne Olmalıdır? (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1934: A-16).

Görüldüğü üzere Âli İktisat Meclisi görev yaptığı zaman dilimi içerisinde ülke ekonomisi ile ilgili önemli çalışmalar yapıp Türkiye'nin ekonomik sorunları ve iktisadi kalkınması ile ilgili bilimsel ve içerikleri oldukça zengin raporlar hazırlamıştır.

Âli İktisat Meclisi'nin 1931 Tarihli Raporu

Âli İktisat Meclisinin 1931 yılında hükümete sunmak için hazırladığı rapor dünya ekonomik krizini, krizin Türkiye'ye etkilerini ve Türkiye ekonomisinin mevcut durumunu ele almaktadır.

Meclis, raporuna krizin diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de fiyatların düşmesine ve ihracatın daralmasına sebep olduğu tespitiyle başlamıştır. Sonrasında ise hükümete buhranla alakalı görüş ve önerilerini sunmuş, ekonomik çöküşe başlangıç kabul edilen fiyat düşüşlerinin bir tarım ve tarımsal hammadde ülkesi olan Türkiye'ye etkilerini analiz etmiş ve Türkiye ekonomisinin genel sorunlarına değinmiştir (BCA 30-10-0-0-26-152-10: 1).

Meclis krizin, konjonktürel yani belirli bazı mallara ait pazar dengelerinin geçici olarak bozulmasıyla ortaya çıkan sıradan bir kriz gibi görülemeyeceğini tesadüfi, geçici ve kaçınılmaz birtakım gelişmeler neticesinde meydana gelmediğini, sebeplerinin çağdaş ekonomi sistemine karşı reaksiyonlar olduğunu ve ortaya çıkışında sistemin işleyişi ile ilgili sebeplerin etkili olduğunu iddia etmiştir (BCA 30-10-0-0-26-152-10: 1).

Raporda, Birinci Dünya Savaşından önce bölgesel ve küresel krizlerin, serbest piyasa ekonomisine dayanan ve onu meydana getiren sanayi unsurlarının ortaya çıkışından kaynaklandığı tespitinde bulunulmuş, liberal ekonomik sistemdeki krizlerin sebeplerinin, krizlerin ortaya çıkması ve devamında etkili olan belirli şartlarda aranabileceği belirtilmiştir. Meclis, teknikteki aşırı ve hızlı gelişmelerin sonucu olan çağdaş ekonomik düzenin XIX. yüzyıl zarfında sanayicilik ve ham maddecilik çelişkisini ortaya çıkarıp bu suretle bunlar arasında bir bağımlılık tesis ettiğini, bu bağımlılığın sanayileşmiş ülkeleri güçlendirirken hammaddeye sahip ülkeleri çökerttiğini ve Birinci Dünya Savaşı'na bu şartlarda gidildiğini vurgulamıştır. (BCA 30-10-0-0-26-152-10: 1,2).

Raporda, savaş süreci ve sonrasında savaş ekonomisinin zorunlu bir sonucu olarak görülen ekonomilerin reel üretim hacminde meydana gelen artışların batılı büyük sanayi ülkelerini mevcut kapasitelerini genişletmeye sevk ettiği belirtilmiş, Amerika Birleşik Devletleri'nde de yüksek verimlilik hedefi ile sanayide verimliliği yükseltecek üretim uygulamalarına geçildiği hatırlatılmıştır.

Âli İktisat Meclisi, bir taraftan sanayi kapasitesi artırılarak diğer taraftan rasyonel metotlara müracaat edilerek üretimin aşırı hızlandığı bu dönemde mevcut ekonomik düzeninin kaderini tehdit eden sebeplerin en tehlikelisinin- yani hammaddeye sahip ülkelerin kendi sanayilerini kurarak ekonomik olarak bağımsız olmaya başlamaları durumunun- ortaya çıktığını ve sanayicilik ve ham maddecilik ikiliminin kaçınılmaz sonucu olan bu silkinme ve kurtuluş hareketinin, bu ülkelerin dünya ticaretindeki pay ve müdahalelerinin artmasına neden olduğunu iddia etmiştir. Meclis, bu gelişmelerin ve savaş sonrasında imzalanan barış antlaşmalarının fiili sonucunun ülkelerin ekonomik olarak bağımsızlaşması ve gümrük korumaları tesis etmeleri olduğunu vurgulayarak önceleri büyük sanayiye pazar olan ülkelerin birer birer bu özelliklerinden sıyrılıp kendi kendilerine yeten ve hatta eski sanayileşmiş ülkelere rakip haline gelen ekonomiler olmaya başladıkları tespitini yapmıştır (BCA 30-10-0-0-26-152-10: 2,3).

Raporda bir hammadde ülkesi ve mamul ürün müşterisi olan Rusya'nın dünya ekonomisindeki payının azalmasının ve bazı sanayileşmiş ülkelerin önceden dünya pazarlarından aldıkları bir kısım tarım ürünlerini kendileri üretme yoluna gitmelerinin dünya üretim mekanizmasının genişlemesine buna karşın satın alma ve tüketim miktarının daralmasına neden olduğu ifade edilmiştir. Âli İktisat Meclisi, çağdaş ekonomi politikalarının uyumsuzluğu ve dengesizliği ile açıklanabilecek ekonomik krizi soyut ve yüzeysel önlemlerle

ortadan kaldırmaya çalışmanın sonuç vermeyeceğini belirtmiş, krizin seyirindeki vahametinin yakın zamana kadar devlet aygıtının ekonomiye müdahalesine karşı olan ülkeleri, ekonomiye müdahale politikaları uygulama durumuna getirdiğini hatırlatmıştır (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 3).

Raporun diğer kısmında Türk ekonomisinin yapısı ve ekonomik buhranın ülkeye etkileri ele alınmıştır.

Âli İktisat Meclisi, XIX. yüzyılda uluslararası müdahalelerle ve hukuki yaptırımlarla gelişme imkânları yok edilmiş Türk ekonomisinin yarım bir üretim ekonomisi konumunda kaldığını ve bir üretim ekonomisi olamamasının Türkiye'yi sanayi ülkeleri için bir pazar ve bu ülkelere gıda ve hammadde sağlayan bir tarım ülkesi olma konumuna getirdiğini vurgulamıştır. Meclis, bununla birlikte sanayi ve tarım teknolojisinde yaşanan gelişmelerin ve hammadde ziraatındaki yaygınlaşmanın Türkiye'nin, ürettiği malların uluslararası piyasalarda aranan tarım ülkesi olma konumunu sarstığını dile getirmiş ve Türkiye'nin bir kısım tarım ürünlerinde dünya piyasalarındaki pazarlarını giderek kaybedip arz zorluğu yaşadığı tespitinde bulunmuştur.

Âli İktisat Meclisi bu duruma örnek olarak Türkiye'nin uluslararası pazarlara arz ettiği pamuk, yapağı ve tiftiği göstermiş, bu ürünlerde görülen fiyat düşüşlerinde, dünya ekonomik krizinin yanı sıra bu ürünlerin niteliklerinin uluslararası piyasaların gereklerine ve şartlarına uygun olmamasının etkili olduğunu vurgulamıştır (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 3,4).

Büyük buhranın etkisinin Türkiye'de son iki seneden beri hissedildiğinin fakat bu etkinin 1931'den itibaren her geçen gün ağırlaştığının ifade edildiği raporda bununla birlikte Türk ekonomisinin sorunlarının sadece büyük buhrana bağlanamayacağı vurgulanmış, ekonominin teknik gerilik, sermaye ve teşebbüs eksikliği, teşkilat ve organizasyon yetersizliği gibi kendine özgü sorunları olduğundan bahsedilerek bu sorunların Türk ekonomisini gelişmekten alıkoyup uluslararası ekonominin gittikçe artan baskısına maruz bıraktığı ifade edilmiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 4).

Raporda, Türkiye'yi bağımsız bir ülke yapma hedefinin Türkiye'yi iktisaden bağımsız ve tam teşekküllü bir birlik haline getirmek olduğu ifade edilmiş, Âli İktisat Meclisinin bundan kastının ekonomik bütünlük, bunun anlamının ise ülkenin potansiyeli olan alanlarda üretim şubelerini en üst derecede geliştirmesi olduğu belirtilmiştir. Meclis hükümetin iki senedir aldığı önlemlerle bu amacı yerine getirmekte tereddüt etmeyeceğini gösterdiğini vurgulamıştır.

Âli İktisat Meclisi, hükümetin uygulamaya koyduğu politikalarla Türkiye'nin ekonomik bütünlük, dokunulmazlık ve egemenliğini ilan ve teyit ettiğine dikkat çekmiş fakat daha çok korumacı nitelik arz eden bu tedbirler yanında ekonomiyi kendi yapısının kuvvet ve hayatiyeti ile koruma çarelerini araştırmayı da zaruri gördüğünü belirtmiştir.

Meclis, Türkiye'nin tarihsel olarak karşı karşıya olduğu iktisadi gerilikten kurtulması ve bağımsız ve tam teşekküllü bir ekonomi olarak karşılaştığı güçlüklerle baş edebilmesi için öncelikle ekonomik dengesini sağlama alacak önlemlere ihtiyacı olduğunu vurgulamış, bu önlemleri, bütün ekonomik hayatı, tarımı ve sanayiye içine alan bir bütün halinde gördüğünü ifade etmiştir. Raporda Türk ekonomisini yeni baştan kurmak ve Türkiye'nin dünya ekonomisindeki rolünü değiştirmek anlamına gelecek böyle bir dönüşümün, olayların ve dünyadaki gelişmelerin gidişatının gerektirdiği bir zorunluluk olduğu vurgulanmıştır (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 5).

Meclis, raporunda bu dönüşümün zorluğundan da bahsetmiş ve ülkede geniş ölçüde bir ekonomik reform gerçekleştirecek şahsi ve zümrevi araçların ve şahsi girişimlere dayanan özel kuruluşların ihtiyaca oranla istenilen derecede gelişmemiş olmasının devleti, ekonomik gelişmenin gerektirdiği tedbirler ile yakından alakadar olmağa sevk ettiği tespitinde bulunmuştur. Bu durumun aksi mümkün olabilseydi devletin ekonomiye müdahalede fayda ve mecburiyet görmeyeceğini ekonomik hayatın hareket ve faaliyetlerini yukarıdan denetleyip düzenleyeceğini savunmuş, bununla birlikte büyük çaptaki ekonomik faaliyetlerin devlet yardımı ile ve millî kuruluşlar tarafından yapılması gerekliliğinin üzerinde ittifak edilen bir gerçek olduğunu iddia etmiştir.

Meclis, raporunda ayrıca tarım ürünü fiyatlarıyla mamul ürün fiyatları arasında bir uyum sağlanması ve tarım ürünlerinin değerini, bu ürünlerin üretiminin azalmasına neden olacak seviyede tutmamak için gerekli müdahalenin acilen yapılması lüzumundan bahsetmiştir.

Âli İktisat Meclisi, sistematik bir icraat programı ve bir ekonomik plan çerçevesi içinde düşünülmesi lazım gelen bu tedbirlerin tespit ve uygulanmasının ciddi ve uzun incelemeler ve uzman görüşlerinin dikkate alınması sonucu gerçekleştirilebileceğini ifade etmiş, planın uygulanmasına derhal başlanmasının hem millî kaynakların tasarrufu ve hem de dünya ekonomisinin gidişatı karşısında millî ekonominin korunması için gerekli olduğunu belirterek meseleyi hükümetin takdirine bırakmıştır (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 6).

Raporun bundan sonraki kısımlarında ise dünya ekonomik krizinin en önemli göstergesi olarak değerlendirilen fiyatlardaki düşüşün Türkiye'deki etkileri ele alınmıştır. Türkiye'nin ihracatının yüzde doksana ila yüzde doksana beşinin tarım ürünlerine dayandığı ve tarımı zorlaştıran ekonomik sıkıntılarının doğal olarak ülkenin genel ekonomik hayatına olumsuz etki yaptığı belirtilerek, tarımda devam eden krizin sebepleri iki ana başlıkta toplanmıştır.

Bu çerçevede birinci sebep uluslararası piyasa ilişkilerine bağlı sebepler olarak gösterilmiş ve bunların dünyadaki fiyat krizinin etkisiyle ortaya çıktığı tespitinde bulunulmuştur. Yine Fransa'nın yumurta, Almanya ve İngiltere'nin halı ve Amerika'nın incir ithalatına getirdikleri sınırlamaların Türkiye'nin ihracatını olumsuz etkilediği iddia edilmiştir.

İkinci sebep olarak ise ülkenin ekonomik yapısı gösterilmiş, nüfusunun yüzde yetmiş beşinden fazlasının çiftçi olması nedeniyle Türkiye'nin dünya ekonomik bunalımının tarımda yol açtığı tahribattan büyük ölçüde olumsuz etkilendiği hatırlatılmıştır (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 7).

Âli İktisat Meclisi, krizin Türkiye'nin tarımsal üretimine verdiği zararı göstermek için öncelikle tarımsal üretimin ne durumda olduğunu açıklama gereğini duymuş ve ilk olarak buğdayı ele almıştır.

Raporda, Türkiye'de buğday yetiştiriciliğinin diğer hububat ve mahsullere kıyasla ileri bir durumda olduğu vurgulanmış, yaklaşık bir milyon sekiz yüz bin çiftçi ailesinin bulunduğu Türkiye'de iki milyon hektar arazinin buğday ekimi için kullanıldığı ve bunun toplam ekilebilir arazinin neredeyse yarısı olduğu hatırlatılarak buğday üretiminin önemi anlatılmaya çalışılmıştır. 1927 ve 1928 senelerinde yaşanan kuraklık nedeniyle tam verim alınamayan buğdayda, 1929 ve 1930 senelerinde rekolte artışının yaşandığı, 1929'da yirmi yedi milyon kental tahmin edilen üretimin 1930 senesinde yaklaşık otuz milyon kentali bulduğu, 1931 senesinde ise otuz beş milyon kentale yaklaştığı belirtilerek çiftçilerin, yüzyılın ilk çeyreğinde arka arkaya yaşanan savaşlar yüzünden uğradıkları zararları henüz telafiye çalıştıkları bir devrede bu rekoltenin küçümsenemeyecek derecede önemli olduğu ifade edilmiştir. Raporda, tamamlanan ve yakın bir zamanda inşaatı bitecek olan yeni demiryolu hatlarının buğday yetiştirilen bölgelerden geçtiğine dikkat çekilerek bu durumun buğday üretiminin artmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmesinde bulunulmuştur (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 7,8).

Âli İktisat Meclisi sonrasında buğday üretimi konusunda yaşanan sıkıntılara değinmiş ve ekonomik krizin buğday üretimi üzerindeki etkisinin Türkiye'de de hissedildiğini ve Türkiye'deki maliyet fiyatı diğer ülkelere göre dikkat çekici derecede yüksek olan buğdayın son yıllarda maruz kaldığı fiyat düşüşlerinin buğday üretimi meselesine fazlaca eğilmeyi gerektirdiğini vurgulamıştır.

Raporda, buğday buhranının Türkiye'deki etkilerini göstermek için son iki sene zarfında bu üründeki fiyat dalgalanmalarına yer verilmiş, 1929 yılının ilk aylarında İstanbul Borsasında on yedi kuruşa kadar satılan buğdayın aynı yılın sonlarına doğru on iki kuruşa ve 1930 yılı başında ise altı kuruşa kadar indiğine dikkat çekilmiştir. Meclis, buğdayın çiftçiye ortalama altı kuruştan fazlaya mal olduğunu çiftçinin buğdayı yerinde üç kuruşa kadar sattığını, üreticilerin zararına çalışmaya mecbur kaldığını ve devam eden fiyat düşüşlerinin savaş yıllarının tahribatını tamir etmek ve üretim araçlarını yenileştirmek için kısmen yüksek faizli borç yükü altına girmiş olan çiftçileri mali olarak güç duruma soktuğunu vurgulamıştır. Raporda üretici sınıfının önemli bir kesimini temsil eden buğday üreticilerinin alım ve borç ödeme gücünün zayıflatan bu durumundan ticaret, sanayi ve kredi sisteminin de etkilendiği ifade edilerek millî ekonominin bütün alanlarında olumsuz etkilerini hissettiren buğday krizini bitirecek önlemlerin ekonomik krizin Türkiye'deki etkilerini bitirmeye yönelik teşebbüslerin merkezini oluşturacak derecede önemli olduğu tespitinde bulunulmuştur (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 8,9).

Avrupa devletlerinin dünya ürün piyasasındaki sıkıntı ve deniz aşırı ülkelerin Avrupa buğday pazarlarındaki amansız rekabeti karşısında tarımsal gümrük koruması uygulaması getirdiklerini hatırlatan meclis, Türkiye'de de buğday üretimini korumak amacıyla gümrük tarifesinin uygulamaya konulduğunu ifade etmiştir. Bunun buğday maliyetinin yüksekliğine ve dünya piyasa fiyatının bundan daha aşağı bir seviyede bulunması durumuna karşı alınmış önemli bir önlem olduğu vurgulanmış ve hükümetin bu politikası desteklenmiştir.

Âli İktisat Meclisi bu politikayı desteklemekle beraber bunun buğdayın iç piyasadaki satış fiyatını çiftçileri tatmin edecek bir seviyeye yükseltmede tek başına yeterli olamayacağını dile getirmiştir. Meclis, krizin buğday üretimindeki etkilerini azaltmak için bir takım başka tedbirlere de ihtiyaç duyulduğunu ve bu tedbirlerin, çiftçinin emeğinin karşılığını alacağı şekilde buğday fiyatının belirli bir fiyat seviyesinde tutulmasını sağlamak ve iklim ve toprak şartlarının etkilediği buğday mahsulünün arz ve talebi arasında her senenin rekoltesine bağlı olmaksızın nispi ve sabit bir denklik oluşturmak olabileceğini belirtmiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 9,10).

Âli İktisat Meclisi iç piyasada buğday satış fiyatının üretim maliyetinden daha yüksek olması için bazı buğday üreticisi ülkelerde uygulandığı üzere buğday için sabit bir fiyat belirlemenin düşünülmesi gerektiğini de vurgulamış, buğdayda dünya pazarlarındaki fiyatların üzerinde bir fiyatlamamanın üreticileri zarara sokan fiyat dalgalanmalarının etkisinin giderilmesi için gerekli olduğu tespitinde bulunmuştur. Meclis, raporda bu politikanın bir devlet kurumu aracılığı ile hayata geçirilebileceğini ve buğday fiyatlarının daha fazla düşmesini durdurarak piyasa fiyatlarının maliyet fiyatıyla orantılı bir seviyede istikrar bulmasına hizmet edebileceğini ifade etmiştir. Raporda bu kurumun başlıca görevinin buğday fiyatlarının maliyetinin altına düşmeyecek ve üretim aşamalarındaki giderleri de kapsayacak şekilde fiyatlandırılmasını sağlamak olacağı izah edilmiştir.

Buna göre satın alınacak ürünlerin bedeli, kısmen nakit ve kısmen de vadeli bonolarla ödenecek, bu bonolar üreticinin hazineye ve Ziraat Bankasına olan borçlarına karşılık nakit olarak kullanılıp kabul olunacağı gibi, miktarları Ziraat Bankasınca ıskonto da edilebilecektir.

Âli İktisat Meclisi buğdayın fiyat düşüklüğünde etkili olan arz ve talep dengesizliğinin üretim fazlalığından başka bir diğer sebebinin de rekolte dönemlerinde piyasada görülen ürün fazlalığı olduğunu ifade etmiştir. Çiftçinin çeşitli mecburiyetler karşısında ürününü en çok, rekolteyi takip eden ilk aylarda piyasaya sürmek zorunda kaldığı belirtilerek üreticinin devlete, bankalara, şahıs ve kurumlara borçlarını ödemek için en fazla paraya ihtiyaç duyduğu bu aylarda piyasanın kolaylıkla hazmedemeyeceği bir mahsul fazlalığı meydana gelmekte olduğu ifade edilmiş ve senelik üretim ve tüketim miktarlarının dengeli olduğu dönemlerde bile bu geçici dengesizlikler yüzünden fiyatlarda aşağı doğru bir düşüş eğilimi görüldüğü hatırlatılmıştır (BCA 30-10-0-0 26-152-10, s.10,11).

Meclis, fiyat istikrarı için piyasa arz ve talebinin bu dönemsel uyumsuzluğunu giderecek önlemlere ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiş ve bu itibarla çiftçiye ürününün uygun fiyatla satılması imkânını sağlayan kısa vadeli ürün ticaret kredilerinin verilmesinin önemli faydalar sağlayacağını vurgulamıştır.

Raporda, çiftçilerin şimdiki kadar bankaların mahsul karşılığı verdikleri kredilerden faydalanamadıkları ve bu kredilerden daha çok ürün ticaretiyle uğraşan firmaların istifade ettiği bunun başlıca sebebinin de çiftçilerin ürününü köylerinden uzak şehir ve kasabalardaki banka depolarına naklederken karşılaştıkları zorluklar ve masraflar olduğu vurgulanmıştır.

Âli İktisat Meclisi raporunda, bu çeşit kredilerin köylerde yaygınlaşmasını sağlayacak önlemlerin devreye sokulmasının önemine vurgu yapmış bununla birlikte yine zirai garantilerin verilmesine ve aynı zamanda buğday ticaretiyle uğraşan firmalar ile değirmencilerin çiftçinin piyasaya fazla mal arzına mecbur olduğu mevsimlerde piyasa ihtiyacından fazlasını ileride azar azar elden çıkarmak üzere hemen satın almalarının ve bu suretle oluşacak stokları muhafaza edebilmelerini kolaylaştırmak için mağaza, depo ve silo gibi tesislerin inşa edilmesinin önemine değinmiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 11).

Raporda bu gibi tesislerin inşasının büyük meblağlara mal olabileceği vurgulanmakla beraber bu konuda Romanya ve bazı ülkelerde uygulanan yöntemle dikkat çekilmiştir. Buna göre bu ülkelerde devletin izni ile imtiyazlı bir kuruluş yapılandırılarak buna Ziraat Bankasının, zirai kredi kooperatifleri birliklerinin, ürün alım ve satımı ile uğraşan diğer millî kurumların ve şirketlerin, ticaret ve ziraat odalarının ve hatta devlet demiryolları ve nakliyat idarelerinin belirli hisselerle katılmaları ve yeni kuruluşun sermayesiyle başaramayacağı tesisat ve inşaat masraflarının elde edilecek işletme hasılatı karşılık gösterilerek Ziraat Bankasının uzun vadeli kredileriyle sağlanmasının düşünülebileceği ifade edilmiştir.

Meclis bundan başka her köyde, tek veya birbirine yakın köylerde ortak köy ambarları kurulması ve köyleri, şehir ve kasabalara ulaşan büyük şoselere veya demiryolu hatlarına bağlayacak ve kış mevsiminde kamyon ve araba geçmesine uygun zirai yollar yapılmasını tavsiye etmiştir.

Âli İktisat Meclisi ikinci olarak önemli bir hububat olarak tanımladığı arpayı ele almıştır. 1928 yılı itibarıyla Türkiye'nin genel hububat üretiminin %21'ine denk gelen arpanın, ihmal edilemeyecek bir ihraç malı olduğu ve arpa üretiminin 1929 yılında yaklaşık on altı milyon yedi yüz seksen bin kentale, 1930 senesinde ise on beş milyon kentale ulaştığı ifade edilmiştir. Raporda buğday, mısır ve çavdarda olduğu gibi arpada da fiyat düşüşleri görüldüğü, İstanbul Borsasında arpanın senelik ortalama fiyatının 1928 yılında on iki lira yirmi altı kuruş olduğu halde 1929 yılında on lira otuz üç kuruş ve 1930 Aralık ayında ise beş kuruşa kadar indiği ifade edilmiştir.

Raporda, Türkiye'nin önemli ihraç kalemlerini oluşturan diğer tarım ürünlerine de değinilmiş ve ilk olarak pamuk ele alınarak 1930 yılında pamuk üretiminin yirmi iki milyon kilo olduğu ve üretimin bir önceki yıla göre %25 nispetinde azaldığı hatırlatılmıştır (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 11,12).

Âli İktisat Meclisi raporunda, pamuğun uluslararası piyasalardaki durumu hakkında yayınlanan istatistiklere de değinmiş ve pamuk üreticisi ve ihracatçısı ülkelerin pamuğu tüketim maddesi haline getirmeye çalıştıkları ve pamuk ithalatçısı ülkelerin birçoğunun da pamuk üretimine yöneldikleri belirtilerek pamuğun uluslararası ticarete ham madde olarak haiz olduğu önemi günden güne kaybederek git-tikçe millî sanayi için gerekli hammadde halini almakta ve sonuçta ham pamuk piyasasının daralmakta olduğu ifade edilmiştir.

Raporda pamuk ve mensucatına dair gümrük istatistiklerine göre 1924-1929 seneleri zarfında ham madde halinde senelik pamuk ihracatının ortalama on altı- on yedi milyon kilo olduğu buna karşılık işlenmiş pamuk ithalatının yirmi üç milyon mensucat ve üç buçuk dört milyon iplik olarak ortalama yirmi altı milyon kilo seviyesinde olduğu yazılmıştır. Bu rakamların ortalama on altı milyon liralık ihracata karşılık elli beş altmış milyon liralık ithalâtı gösterdiği ifade edilmiş, Türkiye'nin 1930 yılı pamuk ihracatının yirmi iki milyon kiloya yaklaşmış olmasına rağmen fiyatlarda görülen %35 oranındaki bir düşüşten dolayı bu artışın ülkeye ancak on altı milyon altı yüz bin lira gibi her senekinden farksız ve ihracat miktarına nazaran çok küçük bir değer getirdiği belirtilmiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 13).

Raporda dördüncü olarak Türkiye'nin en önemli ihraç maddelerinden biri olduğu vurgulanan tütün ele alınmış ve tütünün de bir pazar buhranı ile karşı karşıya olduğu ifade edilmiştir.

Âli İktisat Meclisi bunun sebeplerinin bir taraftan ekonomik buhran sebebiyle Avrupa'nın başlıca tüketim piyasalarında, tütün için yeni stoklar yapılacağı yerde daha çok mevcut ve depolanmış tütünlerin tüketilmesine yönelik bir politika takip edilmesinde diğer taraftan da Avrupa pazarlarında Türk tütünlerinin talep ve kullanım miktarlarının daralmasında aranması gerektiğini ifade etmiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 13).

Raporda Türkiye'de üretilen tütünlerin uluslararası piyasalardaki tüketiminin daralmasının nedenleri ise, Yunanlıların ada tütünü ismiyle İzmir tütününe benzer bir tütün üretmeleri, Rusların sohum tütününün Samsun tütünü ile fiyat rekabetine girmesi, Bulgar tütünlerinin verim ve fiyat itibarıyla Türk tütünleriyle rekabeti, Bulgarların ve Yunanlıların resmi ve özel kurumlarının yardımlarıyla her yola başvurarak özellikle anlaşmalar ve mukaveleler ile mütekabiliyet esaslarından en üst derecede yararlanarak tütünlerini Türk tütünlerine tercihen satmayı başarmaları ve Türk tütünlerinin satılmasında duygusal bazı sebepler olarak gösterilmiştir.

Âli İktisat Meclisi'nin raporunda beşinci olarak kuru meyveler ele alınmış, Türkiye'nin üzüm ve incir üretiminin 1929 yılına göre oldukça azaldığı, 1930 senesi üzüm rekoltesinin bir önceki senenin elli milyon kilosuna karşın otuz beş milyona kiloya düştüğü fiyatların ise genellikle 1929 senesi fiyatlarından %10 oranında düşük olduğu yazılmıştır.

1929 yılında Türkiye'de üretilen incirin otuz milyon kilo olmasına karşın 1930'da on yedi milyon beş yüz bin kilo seviyesinde kaldığı ve 1929 yılında kilosunun yirmi üç buçuk kuruş olmasına karşılık 1930'da yirmi buçuk kuruş olduğu ifade edilmiştir. Raporda fındık üretimine de değinilmiş, fındık üretiminin 1929 yılında görülen hastalık dolayısıyla adeta hiç değerinde, 1930'da ise elli milyon kilo yani dokuz yüz bin kantar olduğu, fiyatların ise 1929 yılına göre %40 ila %45 azaldığı yazılmıştır (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 14).

Raporda altıncı olarak afyon üretimi konu edilmiş, 1929 yılında üç bin sandık rekolteye karşın 1930 yılında yedi bin sandık rekolte elde edildiği ve afyon fiyatlarının 1930 senesi ortasına doğru kırk liraya kadar yükseldikten sonra sene sonunda on liraya kadar düştüğü, afyon ve terkiplerinin üretim imal ve tüketimini şartlara bağlayan uluslararası sınırlamaların bu düşüşte etkili olduğu ifade edilmiştir.

Âli İktisat Meclisi yedinci olarak tiftik ve yapağıyı ele almış, 1930 yılı tiftik üretiminin 1929 yılına göre on bin balya kadar fazla, yapağı rekoltesinin ise bin balya kadar eksik olduğunun tahmin edildiğini yazmıştır. Tiftik fiyatlarının 1929 senesinde başlayan düşüşünün 1930'da daha da arttığı ve %35 ile ifade edilebilecek düşüşün bir taraftan Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Afrika mallarının rekabeti, diğer taraftan tiftik mensucat piyasasının geçirdiği buhranla açıklanabileceği belirtilmiştir. Yapağı fiyatlarının ise 1929'da ortalama yüz dört kuruştan 1930 senesinde yetmiş iki kuruşa kadar düştüğü ve bunun %30 oranında bir düşüşü ifade ettiği vurgulanmıştır (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 15).

Raporda son olarak zeytinyağı meselesi gündeme gelmiş, Türkiye'nin zeytinyağı üretiminin 1929 senesinde on beş milyon, 1930 senesinde ise otuz yedi milyon yedi yüz bin kiloya yaklaştığı hatırlatılmıştır. 1928–1929 seneleri ortalaması on sekiz milyon kilo olduğu halde son iki senenin ortalamasının yirmi beş milyon kiloyu bulmasının üretimin artmakta olduğunu gösterdiği fakat fiyatlarda bir sene öncesine göre %25–30 oranında bir düşüş olduğu belirtilmiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 15).

Sıradan zeytinyağlarının kilosunun 1929 yılı aralık ayında altmış yedi kuruş iken 1930 yılı ocak ayında kırk dört kuruşa düştüğü yazılmıştır. Birinci yemeklik yağların ise 1929 senesinin altmış ila altmış yedi kuruşuna karşılık 1930 senesinde kırk yedi ila elli kuruş arasında dalgalandığı hatırlatılmıştır.

Âli İktisat Meclisi çeşitli ürünlere ait bu açıklamaların Türkiye'nin büyük buhrandan etkilendiğini gösterdiğini, genel denilebilecek bu kapsamlı fiyat düşüşlerinin Türkiye'de üretici sınıfının satın alma gücünü zayıflattığını bu yüzden genel tüketim hacminin daraldığını ve doğal olarak ticaretin durgunlaştığını ifade etmiştir. Raporda bu durumun çiftçi sınıfını, üretime sarf edilmiş sermaye ve emeğinin karşılığını bile temin edemeyen bir satış fiyatıyla karşılaşmış olmaktan ve üretimin gerektirdiği yeni masraflar için ihtiyaç duyduğu sermayeyi bulamamaktan ötürü rahatsız ettiği ifade edilmiştir. Meclis, savaş yıllarının tahribatını tamir etmek ve üretim araçları tedariki için önemli ve kısmen ağır faizli borç yükü altına girmiş olan çiftçilerin gerek bu borçlarını ödemek gerekse de kuraklık yaşanan senelerin zararlarını telafi etmek için ümitlerini sonraki senelerin rekoltesine bağladığını fakat bunun da buhranın sebep olduğu fiyat düşüşlerinden dolayı gerçekleşemediğini vurgulamıştır (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 15,16).

Âli İktisat Meclisi raporunda 1929'da okkası on yedi kuruş olan buğdayın 1931'de takriben üç ila beş kuruşa, okkası doksan kuruş olan pamuğun, 1931'de otuz ila otuz beş kuruşa, okkası yüz ila yüz yirmi beş kuruş olan tütünün elli beş ila altmış kuruşa, okkası yüz kuruş olan yapağının kırk beş ila elli kuruşa düştüğünü ifade ederek fiyatlardaki bu aşırı düşüşe karşılık üreticinin ihtiyaç duyduğu hammadde ve araçların fiyatlarında bu ürünlerdeki fiyat düşüşleriyle orantılı bir düşüş olmadığı ve bu durumun üretici aleyhine ağır bir dengesizlik ortaya çıkardığı yazılmıştır (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 16,17).

Âli İktisat Meclisi, ekonomiye etki eden olumsuz şartların ve özellikle tarım konusundaki sıkıntılıların irdelenmesi ve çarelerinin araştırılmasını önemseydiğini ifade ederek bu konular gündeme alınmadıkça dünya krizinden bağımsız olarak Türkiye'deki zirai krizin gelecekte de önünün alınamayacağını belirtmeyi görev saydığını vurgulamış, şimdiki kadar ortaya koyduğu düşüncelerden ve iktisat kongrelerinde alınan kararlardan ve İktisat Vekâletince yapılan incelemelerden yola çıkarak bir ekonomi programının vakit kaybedilmeksizin uygulamaya konulmasını istemiştir. Meclis, bu çerçevede ürünlerin maliyetini düşürüp, dış piyasalara ihracını artıracak ve aynı zamanda Türk ekonomisinin tarım ve sanayi alanlarında gelişmesine hizmet edecek önlemlerden birinci derecede önemlilerini sıralamıştır.

Buna göre zirai ürünlerin vasıflarının ve tohumlarının ıslah edilmesi, toprak verimliliğinin artırılması, sulama işine önem verilmesi, olumsuz iklim ve tabiat şartlarına karşı ürünlerin korunması önerilmiş, büyük çaplı sulama hedeflerinin mali imkânlar ve başkaca sosyal ve ekonomik sebepler yüzünden gerçekleşememesi ihtimali karşısında mevcut sulama tesisatından gerektiği şekilde yararlanılması ve ayrıca basit sulama usullerinin uygulanması tavsiye edilmiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 17,18). Zirai kredinin hacim, vade ve faiz şartlarının zirai ihtiyaçlara göre düzenlenmesi ve Türkiye'de yetişebilmesine rağmen iç piyasanın ihtiyacı kadar üretilmediği için ithal edilen ürünlerin üretiminin yeterli derecede sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Yine çok farklı iklimlerin görüldüğü Türkiye'de yaygın olmamakla beraber üretimi mümkün olan bitkilerin yetiştirilmesi için çalışmalar yapılması istenmiştir.

Türkiye'nin en önemli zirai ürünlerinden olan pamuğun dünya piyasa fiyatı ile ihracında büyük kazanç elde edilememesine karşılık pamuk ipliği ve mensucatının Türkiye'nin ithalatın dörtte birini oluşturduğuna dikkat çekilmiş mevcut pamuk üretiminin iç piyasanın pamuklu mensucat ihtiyacını büyük oranda karşılayabileceği savunularak bu durumun etraflıca düşünülmesi istenmiştir (BAC 30-10-0-0 26-152-10: 18). Ayrıca sanayi ve ticaret açısından pamuk cinsinin ıslahına ihtiyaç olduğu, bu ihtiyacın karşılanması ve pamuk maliyetinin düşürülmesinin özellikle sulama ile mümkün olacağı ve bunun için pamuk ekim sahalarının sınırlı bir kısmının da olsa hemen sulanmasını temin edecek çare ve araçların araştırılması gerekliliği ortaya konulmuştur.

Âli İktisat Meclisi bu çerçevede pamuk tohumlarının dağıtımının belirli istasyonlardan yapılmasını ve bu istasyonlar kurulup ihtiyacı karşılayacak duruma gelinceye kadar gerekli dezenfeksiyon tesisleri kurularak iyi ve Türkiye şartlarına uygun tohumların bir an önce ithal edilmesini istemiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 19).

Yine ürünlerin standardize edilmesi ve standardizasyonuna esas olmak üzere tohumların ıslahı ve mevcut tohum ıslah istasyonlarının genişletilmesi ve yenilerinin inşası, ihracat ürünlerinin dış piyasalarda rekabet edebilmesi için nakliye tarifeleri ve genel ücretlerin düşürülmesi, ticari anlaşmazlıklarda Türkiye'de üretilen ürünlerle ülkede imal olunmayan sınav ürünleri arasında kompensasyon esasının gözetilmesi tavsiye edilmiştir.

Âli İktisat Meclisi, Almanya ve İngiltere'nin Türkiye'de üretilen incir, üzüm ve fındığa ithalât kısıtlaması getirmemelerinin memnuniyetle karşılandığını fakat her geçen gün şiddetini artırmakta olan korumacı politikalar çerçevesinde böyle bir adım atmalarının ihtimal dâhilinde olmasının üreticileri tedirgin ettiğini ifade etmiş ve böyle bir tehlike karşısında tetikte olunması ve yirmi beş otuz milyon liralık bu ihracat pazarının korunması gerekliliğini vurgulamıştır (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 19).

Türkiye'nin ihracat mallarının en önemlilerinden olan tütünde hastalık ve bazı senelerde özel durumlar sebebiyle zaman zaman rastlanan satış zorluğu bir kenara bırakılırsa 1931 senesine kadar büyük bir buhran belirtisi görülmediği ifade edilmiş, bazı seneler adı cins tütünlerin satışlarında karşı karşıya kalınan zorluğun iyi cins tütün yetiştirilmesi fikrini hâkim kıldığı ve üretimin biraz fazlalık gösterdiği senelerde de ekimin sınırlandırılması düşüncelerinin kuvvetlendiği hatırlatılmıştır (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 20).

Âli İktisat Meclisi bu düşüncelerin lehinde ve aleyhinde görüş bildirmekten ziyade Türkiye'de tütün konusunun millî hassasiyeti üzerinde toplayacak bir mesele olduğunu ifade etmiş, konunun layıkıyla incelenmesini lüzumundan bahsetmiştir.

Raporda hayvancılık konusuna da değinilmiş, Türkiye'nin büyük bir kısmının özellikle orta Anadolu'nun tabiat şartlarının hayvancılığa uygun olup hayvancılığın ekonomideki yerinin her geçen gün önem kazandığına dikkat çekilerek dünya ekonomisinde de gidişatın bu yönde olduğu tespiti yapılmıştır. Meclis, hayvan cinslerinin ıslah edilmesi ve yozlaşmasının önüne geçilmesi, meraların korunması, hayvan yetiştirme usulleriyle üretim, iye, idare ve satış hususlarının ihtiyaca uygun bir şekilde düzenlenmesi tavsiye etmiştir.

Son olarak çiftçilerin verimini artırmak için, uygulama bilgilerini genişletmelerinin ihmal edilmemesi istenmiş, bu çerçevede genç yaştaki köylülerin tarım usulleri hakkında bilgi sahibi olarak yetiştirilmesi için basit ziraat okulları açılması ve bu okullarda yetenekleriyle öne çıkan çiftçilerin benzer tarımsal üretiminin yapıldığı gelişmiş ülkelerin çiftliklerinde uygulamalı staja gönderilmesi önerilmiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 20).

Âli İktisat Meclisi raporunun son kısmında sanayi meselesi ele alınmış ve henüz kuruluş evresinde olan millî sanayinin buhrandan olumsuz etkilendiğine dair belirtilerin görüldüğü tespitinde bulunulmuştur. Meclis, millî sanayinin geniş koruma ve destekle inşaa ve gelişme yolunda olduğunu belirterek bu desteklerin ülke genelinde artması ve yayılması için millî sanayi girişimlerine engel olan bazı sebeplerin ortadan kaldırılması gereğinden bahsetmiş, millî sermayenin sanayi alanında azami derecede başarılı ve verimli olması için uygun bir tarzda kullanılmasını sağlayacak çarelerin araştırılmasını istemiştir.

Raporda Türkiye'nin ekonomik kalkınması için sanayisini kurma mecburiyetinde olduğu tespitinde bulunulmuş, millî sanayi kurulmasında münferit görüşler ve rastgele girişimlerden çok ihtiyaçlar çerçevesinde hareket edilmesi lüzumuna değinilmiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 21).

İlk olarak sanayiye yön verecek bir programın tespit ve ilan edilmesi ihtiyacı ortaya konulmuş bu çerçevede bilgiye dayanmayan ve ihtiyaca cevap vermeyen girişimlerin engellenmesi ve böylece millî servetin israfının önüne geçilmesi istenmiştir. Millî sanayinin gereklerinden olan hammaddelerin henüz istenilen sanayi niteliklerini taşımadığı ifade edilmiş, ilk olarak hammadde türlerinin ıslahı ve standardizasyonunun ele alınmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Raporda hammadde standardizasyonunun sadece millî sanayinin önemli bir gelişme unsuru olması açısından değil, hammaddelerin değerinin artırılması bakımından da gerekli olduğu vurgulanmış, diğer bir önemli hususun da bunların piyasalara arz yöntemlerinin iyileştirilmesi olduğu yazılmıştır. Meclis raporunda, hammadde ticaretinde çoğunlukla niteliklerin belirlenmesi konusunda alıcı ile satıcı arasında anlaşmazlıklar çıktığı hatırlatılarak, sorunları çözmek incelemek ve hammadde alışverişinde hakem vazifesi görmek için borsaların ihtiyaca göre yapılandırılıp yetkili kılınmalarının gerekliliğine işaret edilmiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 21,22).

Âli İktisat Meclisi millî sanayi faaliyetlerinin dayanaklarından bir diğerinin de kol kuvveti olduğunu vurgulamış ve işçi sayısının bazı bölgelerde gereğinden fazla bazı bölgelerde ise ihtiyacın altında bulunduğu tespitini yaparak iş arz ve talebini karşılaştırmak için iş piyasasının düzenlenmesinin önem arz ettiğini ifade etmiştir.

Raporda sanayide eğitimli işçi eksikliği ve bu durumun yeni sanayi kuruluşları açısından ortaya çıkardığı olumsuz duruma da değinilerek mesleki ve sanat eğitiminin önemi vurgulanmış ve işçiler için gece kursları açılmasının büyük faydalar sağlayacağı dile getirilmiştir. Âli İktisat Meclisi raporunda Türkiye'de işçi gibi, usta ve fen memurlarının eksikliğini de dikkat çekici bir durum olduğu belirtilerek halen büyük fedakârlıklarla devam ettirilen fakat pratik bir faydası görülemeyen sanayi okullarının ihtiyaca göre yeniden düzenlenmesi ve fen memurlarının yetiştirilmesi için bunların tercihen sanayileşmiş ülkelere gönderilmesi tavsiye edilmiştir.

Raporda sanayinin gelişmesi için yapılması gereken işlerden bir diğerinin de millî sanayi ürünlerinin sürümünü kolaylaştırma ve dışarıda üretilen benzerleriyle rekabet edebilmeleri imkânlarının hızla geliştirilmesi olduğu dile getirilerek bunun için maliyet konusunun acilen ele alınması gereğine işaret edilmiştir. Meclis, maliyetin azaltılmasında etkili olan teknik etkenin, sanayide verimliliği yükseltecek metotların uygulanması olduğu tespitinde bulunmuş, kurulma aşamasındaki Türk sanayisinin ucuz üretim yapabilmesi ve millî enerjinin tasarrufu için bu metotların uygulanmasının başlıca başarı sebeplerinden biri olacağı belirtmiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 22).

Genel olarak millî emek ve tekniğin verimini artıracak bu yöntemlerin belirlenmesi ve uygulanması için, Türkiye'de de biran evvel yabancı ülkelere benzer kuruluşların yapılandırılması ve buralarda belli bir süre yabancı uzmanlardan yararlanılmasının gerekliliği ortaya konulmuştur.

Âli İktisat Meclisi konunun devamında raporun başında da ifade ettiği üzere rasyonelleşmenin yani sanayide verimliliği yükseltecek metotların dünyanın karşı karşıya kaldığı buhranda etkili olan sebeplerden biri olduğu şeklindeki tezini tekrarlamış fakat bunun Türkiye'de oluşturulmaya çalışılan sanayinin yaşama şartlarından biri olacağını vurgulamıştır.

Raporda Türk sanayisinin uzun vadeli ve ucuz kredilere ihtiyacının zaruri bir mahiyet arz ettiği fakat bununla birlikte sanayi kuruluşlarının kredi ihtiyacını temin edecek kuvvetli bir kuruluşun henüz olmadığı böyle bir amaca hizmet etmek için tesis edilmiş Sanayi ve Maadin Bankası'nın ise sermayesinin sınırlılığı dolayısıyla krediler konusunda etkin olamadığı yazılmış, Sanayi ve Maadin Bankasının sermayesinin artırılarak bankanın sanayi kredisi konusunda aktif bir vazife üstlenmesinin sağlanması istenmiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 22, 23).

Meclis, raporunda sanayinin geliştirilmesi için çıkarılmış Teşvik-i Sanayi Kanunu'na da değinmiş, sanayiye teşvik etmek ve düzenlemek amacıyla hazırlanmış olan bu kanunun ihtiyaçlara cevap verebilmekten ve millî sanayi hareketine sağlıklı bir yön belirleyecek görüşleri ihtiva etmekten uzak olduğunu savunmuştur. Âli İktisat Meclisi, Türk sanayisinin bugünkü evresinde eşit bir himayenin anlamı olmadığını belirtmiş bu kanunun ihmal edilmez millî ihtiyaçların gerektirdiği şekilde bir sanayi hareketi meydana getirme ve onu destekleme hedefine hizmet etmesi gerekliliğinden bahsetmiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 23).

Raporda Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun kapsamının öncelikle ülkenin sanayi programına dâhil acil konulara yönelik olması ve kanunun bu anlayışla incelenip düzeltilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Meclis, kanunun sunduğu hammadde muafiyetine rağmen fabrikaların

gümrük formalitelerinden kurtulamamaktan şikâyet ettiklerini hatırlatarak benzeri yetişmeyen hammadde ile tesisatta kullanılan makina aksamının hiçbir formaliteye tâbi tutulmadan serbestçe ithal edilebilmeleri gerektiğini ifade etmiş ve Yunanistan'ın bu konudaki uygulamalarının iyi bir örnek olduğunu vurgulamıştır.

Meclis raporunda millî sanayinin nispeten dar olan iç piyasa için üretim yaptığını ve bu sebeple de imalat ölçeğinin mecburen sınırlı olduğu gerçeğine dikkat çekmiştir. Raporda üretimde çeşitliliğe yönelmenin müşterinin zevkine hizmet etmek itibarıyla bir zorunluluk, buna karşın eşyayı tek tipleştirerek seri halinde imal etmenin kolay olduğu hatırlatılmış, fabrikaların ekonominin ilkelerine aykırı bir şekilde eşyayı tek tipleştirerek seri halinde imal etmelerinin önüne geçilmesi gerektiği ifade edilerek, mensucat fabrikalarının işyerlerinin isteklerini karşılamak için çeşitli tip ve türde imalat ve stok yapmağa mecbur oldukları vurgulanmıştır (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 23,24).

Meclis raporunda halıcılığa da değinerek bu sektörü millî sanayi faaliyetinin ev ve aile ölçeğindeki eski ve tarihi bir örneği olarak tanımlamış, halıcılığın bir taraftan nitelik olarak diğer taraftan ekonomik krizin neticesi olarak gerilediği tespiti yapılmıştır. Raporda halıcılığın eskiden beri ülkenin gelir kaynağı olan bir sanat kolu olduğu hatırlatılmış, sektörün karşı karşıya kaldığı buhranın sebeplerini ortadan kaldırmanın ve halıcılığı geliştirmeye yönelik önlemler alınmasının gerekliliği ifade edilmiştir (BCA 30-10-0-0 26-152-10: 24).

Sonuç

Âli İktisat Meclisi, cumhuriyet tarihi boyunca ekonomi alanında oluşturulmuş danışma konseylerinin ilk ve en önemlilerinden birisidir. Meclis faaliyette olduğu yıllarda oldukça yoğun çalışmalar yaparak ekonomi politikalarının belirlenmesine yardım etmiştir. Âli İktisat Meclisi'nin 1931 tarihli raporu, 1929 dünya ekonomik buhranı, bunun Türkiye'ye etkileri ve 1931 yılı itibarıyla Türkiye ekonomisinin sorunlarını ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Raporda büyük buhranın sebepleri derinlemesine incelenmemekle beraber buhranın çıkış sebepleriyle ilgili özgün yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Bununla birlikte raporun Türk ekonomisi ile ilgili kısmı oldukça detaylı ve tatmin edicidir. Meclis, Türk ekonomisinin tarım, hayvancılık ve sanayi ile ilgili sorunlarını neden ve sonuçlarıyla ortaya koyarken bu sorunlara oldukça rasyonel çözüm önerileri sunmuş ve çıkış yolları göstermiştir.

Raporda yer alan tespit, tavsiye ve uyarılar Âli İktisat Meclisinin ekonomi politikalarındaki yol göstericiliğinin ne kadar değerli olduğunu göstermektedir. Zira meclisin üyeleri uzmanlardan ve çeşitli iş kollarında çalışanlardan dolayısıyla meselelere hâkim uzman kişilerden oluşmaktadır. Kuşkusuz bu tür kurumlardan günümüzde daha fazla yararlanılabilir. Raporda dikkati çeken hususlardan bir diğeri de raporun yazılmasından yaklaşık doksan küsur yıl geçmesine rağmen o günkü sorunların günümüzde yaşadığımız sorunlara büyük oranda benzemesi ve sunulan çözümlerin bugün de büyük oranda işe yarayacak olmasıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir- A.S.; Tasarım - A.S.; Denetleme - A.S.; Kaynaklar - M.Y.; Malzemeler - M.Y.; Veri Toplanması ve/veya İşlenmesi - M.Y., A.S.; Analiz ve/veya Yorum - M.Y.; Literatür Taraması - A.S.; Yazıyı Yazan - M.Y.; Eleştirel İnceleme - M.Y., A.S.; Diğer - A.S.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - A.S.; Design - A.S.; Supervision - A.S.; Resources - M.Y.; Materials - M.Y.; Data Collection and/or Processing - M.Y., A.S.; Analysis and/or Interpretation - M.Y.; Literature Search - A.S.; Writing Manuscript - M.Y.; Critical Review - M.Y., A.S.; Other - A.S.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA); 30-1-0-0-39-232-1, 30-10-0-0 26-152-10, BCA, 30-10-0-0-27-153-1.

Sürelî Yayınlar

Resmî Gazete, 24 Temmuz 1927, Sayı: 640; 21 Kânun-ı Sâni 1927, Sayı: 793.

Telif Eserler

Akın, F., & Bayraktar, S. (2011). Erken Cumhuriyetin İktisadi Kurumlarından Biri: Âli İktisat Meclisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 115-121.

Akpınar, H. A. (2019). *Bir Cumhuriyet Akıncısı: Türkiye'de Millî Sanayinin Mimarlarından Nurullah Esat Sümer*. Türkiye İş Bankası Yayınları.

Âli İktisat Meclisi Raporları, (1928). *Birinci İçtima Devresi: 1 Mart 1928-19 Mart 1928*. Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, A: 1.

Âli İktisat Meclisi Raporları, (1929). *Türkiye Cumhuriyeti Âli İktisat Meclisi Umumi Kâtipliği*. Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, A: 2.

Âli İktisat Meclisi Raporları, (1929). *Türkiye Cumhuriyeti Âli İktisat Meclisi Umumi Kâtipliği*. Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, A: 3.

Âli İktisat Meclisi Raporları, (1930). *Türkiye Cumhuriyeti Âli İktisat Meclisi Umumi Kâtipliği*. Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, A: 4.

Âli İktisat Meclisi Raporları, (1931). *Türkiye Cumhuriyeti Âli İktisat Meclisi Umumi Kâtipliği*. Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, A: 5-6.

Âli İktisat Meclisi Raporları, (1932). *Türkiye Cumhuriyeti Âli İktisat Meclisi Umumi Kâtipliği*. Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, A: 8-9-10-11.

- Âli İktisat Meclisi Raporları, (1933). *Türkiye Cumhuriyeti Âli İktisat Meclisi Umumi Kâtipliği*. Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, A: 12-13-14.
- Âli İktisat Meclisi Raporları, (1934). *Türkiye Cumhuriyeti Âli İktisat Meclisi Umumi Kâtipliği*. Başvekâlet Matbaası, A: 15-16.
- Aysan, M. A. (1980). *100. Doğum Yıldönümünde Atatürk'ün Ekonomi Politikası*. Ekonomik ve Sosyal Yayınlar.
- Bilsay, K. (1988). *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası (1929-1932)-1*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Boratav, K. (1974). *100 Soruda Türkiye'de Devletçilik*. Gerçek Yayınevi.
- Gürbüz, C. (2009). *Atatürk Ekonomisi ve Beş Destan Adam*. Asya Şafak Yayınları.
- İnan, Ş. (2002). *Ali İktisat Meclisi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi].
- Karaca, A. (2002). Enis Behiç Koryürek, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi-26*, 215-216.
- Koraltürk, M. (1996). Âli İktisat Meclisi, *Ekonomik Yaklaşım*, 7 (23), 47-64.
- Makal, A. (1999). *Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946*, İmge Kitabevi.
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (2008). *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi-1. Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Tezel, Y. S. (2000). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi Devre:2, Cilt:33, İnikat: 82*. TBMM Matbaası.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi Devre:3, Cilt:1, İnikat: 4*. TBMM Matbaası.
- Yaktı, Ö., Soylu, P. Ö. (2011). İktisadi Kalkınma Yolunda Öncü Bir Danışma Organı: Ali İktisat Meclisi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 47, 677-700.

Structured Abstract

Supreme Council of Economics (*Meclis-i Âli İktisat*) is an advisory body that has been influential in determining Turkey's economic policies from the late 1920s to the mid-1930s. This assembly, also known as the first advisory body in the economic field of the Republican period, was established on July 24, 1927. This assembly, which is attached to the Prime Ministry with a total of 24 members, has helped the government in implementing effective and beneficial policies in the economic field, taking into account the developments in the world. In the early periods, Supreme Council of Economics put issues such as the cost of living, the stability of the Turkish currency, customs tariffs, foreign trade balance and balanced budget on its agenda and prepared Turkey's first balance of payments table. In addition, it also prepared reports on the economic situation of the country and the policies to be implemented. The report of the Parliament in 1931, which includes the world economic crisis and the effects of the crisis on Turkey, is very important. In the report, the economic problems caused by the crisis were explained and the prescriptions for their solution were put forward. In the report, which was prepared in a very detailed way, first of all, the situation of the Turkish economy, which was destroyed by international interventions and legal sanctions in the 19th century, was analyzed. In this context, it was emphasized that the Turkish economy has become an important market and a food and raw material supply center of the industrial countries in the world in the face of global developments. In addition to this, it was also emphasized that Turkey could not make any progress against the spread of raw material agriculture in parallel with the developments in the world, and as a result, Turkey's position in the international markets was shaken. Accordingly, it has been determined that Turkey has gradually lost its market in some agricultural products in the world markets and has begun to experience a supply difficulty in the markets.

In this 1931 report of the Supreme Council of Economics, it was also emphasized that the problems of the Turkish economy could not be attributed only to the world economic crisis, apart from all these issues. In the aforementioned problems, it has been underlined that issues such as technical progress backwardness, lack of capital and enterprise, and the existence of unique problems such as organizational and organizational inadequacy are also effective. It was also noted that these developments hindered the development of the Turkish economy and exposed it to an increasing international pressure. Along with all these situation analyses, somewhere in the report, it is very important to state that Turkey's full independence will be achieved through economic independence. In this direction, the necessity of a compulsory transformation in the economy has been underlined, and it has been recommended to act within a systematic action program in order for the Turkish economy to become stronger.

In the report, the effects of price decreases, which are the indicators of the economic crisis, on Turkey were also evaluated. It has been stated that 90–95% of Turkey's exports are composed of agricultural products and the factors that make agriculture difficult have a negative effect on the country's economy. The existence of two important reasons for the ongoing crisis in agriculture was also mentioned. According to the report, it has been argued that the first of these is the price crisis arising from international market relations and the second is the state of the country's economy. Accordingly, it has been noted that Turkey, whose population is more than 75% farmers, has been greatly affected by the destruction caused by the world economic crisis in the field of agriculture. Solution suggestions are also discussed here. As for livestock, attention was drawn to the importance of this sector in the world economy with each passing day, and the measures to be taken for the development of livestock in Turkey were included. Moreover, the training of farmers was also mentioned and it was suggested that agricultural schools should be opened where necessary and that the farmers who stand out with their skills in these schools should be sent to developed countries for practical training.

In the last part of the report, the subject of industry was included and it was emphasized that necessary measures should be taken for the establishment of a national industry. In addition, recommendations were made on the determination of the measures to be taken in order to eliminate some of the obstacles to national industrial initiatives and to ensure the maximum efficiency of the national capital in the field of industry.

In this study, the aforementioned 1931 report prepared by the Supreme Council of Economics has been evaluated. This report, which was prepared in order to identify the negative effects of the world economic crisis on the Turkish economy and to develop policies towards them, has a very important nature within the national economic policies of the Atatürk Era. This study, which was brought into being by the detailed evaluation of the so-called report, will fill an important gap in its field in terms of recent Turkish history research.